

Stíny minulosti

Uplynulo už více než dvacet let od pádu železné opony, která znamenala konec studené války v Evropě. Postkomunistické režimy ve střední Evropě po roce 1989 budují svou legitimitu na odvržení komunistické zkušenosti a svou novou identitu zakládají na zakladatelském mýtu o zániku komunismu. Potřeba dát najevo politickou diskontinuitu je zdůrazněna oficiálními gesty (proměny státních znaků, přejmenování státu...). Vedle těchto symbolických dezidentifikačních opatření se každá země snaží vlastní cestou vyrovnat s rozchodem s komunismem jakožto režimem, systémem hodnot, ideologií. Máme si ho připomínat, nebo raději zapomenout? Když se v Československu na přelomu osmdesátých a devadesátých let zhroutil komunistický režim, kdekdo předpokládal, že po českých komunistech je navždy veta. Dnes víme, že očekávat od nich spořádaný odchod ze scény bylo pohodlné a nezodpovědné. Češi jsou jediní, kdo si na svém politickém kolbišti ponechal komunistickou stranu, která se nevzdala svého názvu ani své minulosti. Jak ovlivňuje komunistická minulost naši současnost? A jak posuzovat vinu a selhání konkrétních osob? Ve společnosti osvobozené od komunistické diktatury trávající čtyřicet let dospěla první nová generace. Mnohé z nás otázka „vyrovnání se s minulostí“ nezajímá. Některé dokonce v některých podobách dráždí. „Lpění na dávno promeškaném ‚vyrovnání se s minulostí‘, jakkoliv může mít hluboce etickou motivaci, se z globálního pohledu stává jen dalším projevem české malosti,“ soudí například Martin Škabraha, český historik nejmladší generace. Mladý historik se domnívá, že zločiny komunismu patří – tam, kde je to ještě možné – soudům, jinak historikům a spisovatelům. Ale dělat z nich politikum je podle něj scestné. Suma znalostí o komunistické minulosti se zvětšuje, zatímco osobních zkušeností s touto minulostí ubývá. Myslím si, že je důležité alespoň usilovat o získání odpovědí na položené otázky a vyrovnat se s komunistickou minulostí, přestože moje generace ji nezažila. Jak říkal už Churchill: „Národ, který si nepamatuje svou minulost, je odsouzen k tomu, ji opakovat.“

Pokud si položíme otázku, zda komunistická minulost ovlivňuje naši současnost, nemůžeme si odpovědět jinak než kladně. Mluvíme-li o hospodářství, místo slov nechme na chvíli hovořit fakta. Známe-li ekonomickou úroveň předválečného Československa a stav z počátku 90. let, můžeme alespoň zhruba odhadnout škody způsobené komunistickým režimem. Máme k dispozici statistiky národního důchodu na hlavu z roku 1924. V žebříčku nejbohatších zemí světa v roce 1924 se Československo umístilo na desátém místě – daleko před Německem, Rakouskem, Nizozemskem a Itálií. V roce 1980 jsme již dávno nepatřili do první desítky nejvyspělejších zemí. Podle údajů Světové banky byl hrubý domácí produkt tehdejší České socialistické republiky jen 2 824 dolarů na hlavu, což bylo 4,4krát méně než například HDP na jednoho Francouze. V roce 1989 se zaostávání dále prohloubilo: Francie měla před námi již 5,1násobný náskok. Podle posledních dostupných údajů činil v roce 2002 francouzský HDP na hlavu 3,4násobek české ekonomické výkonnosti. Důsledky komunistického

hospodaření trvají: nízká produktivita práce, neexistence silné domácí podnikatelské vrstvy, velký nedostatek kvalitních českých manažerů. Kdyby ekonomický vývoj České republiky nebyl v roce 1945 přerušen znárodněním klíčového průmyslu, faktickým zničením finančního systému a o tři roky později komunistickým převratem, byli bychom dnes na úrovni Francie, Švédska nebo Rakouska. V roce 2002 jsme tedy mohli mít HDP na obyvatele o více než 550 tisíc Kč vyšší. Celkové hospodářské škody způsobené důsledky komunismu jen za rok 2002 dosáhly tedy hodnoty v přibližné výši 5 700 miliard Kč. Ve srovnání s tím jsou všichni tuneláři z 90. let pouhými troškaři a břídily. Ovšem hospodářský propad není to, co by se dalo považovat za něco nezvratitelného. Mnohem horší jsou dopady komunistického režimu na společnost, které byly ve svém důsledku přímo katastrofální a ovlivnily snad všechny oblasti lidského života. Mimo nezpochybnitelného násilí, teroru a neúcty k životu jednotlivce komunistická ideologie likvidovala inteligenci, mravní a duchovní hodnoty, tradiční společenské vztahy, vnímání práva a kulturu. Pro lepší porozumění uveďme pár příkladů. Již v roce 1946 historik Zdeněk Nejedlý předestřel historiografické kánony, díky nimž bylo možné komunismus jakožto historii, ideologii i hodnotový systém vřadit do československé národní tradice. Mottem doby se stává „objektivní zákon dějin“, který směřuje k naplnění zájmu dělnické třídy, pokroku lidstva ve smyslu komunistické víry. Komunistický režim připravil o život desítky milionů lidí a dodnes můžeme na ulici pozorovat „... plíživý strach, co dodnes mají všichni, i když o něm už nevědí, ale pořád se chovají, jako by jim číhal za zády. Stejná ponížená gesta na úradech, pokora vůči každé vyšší šarži a zoufalá snaha nebýt za žádných okolností přistižen při nějaké nepravosti, protože pak by mohl následovat trest...“ (Markéta Pilátová).

Myslím si tedy, že společnost se s komunistickým režimem stále nevyrovnala. Ačkoli, existuje nějaký správný návod na vyrovnání se s komunistickou totalitou? Podařilo se nám ho najít, nebo Česká republika ještě stále tápe? Musíme si uvědomit, že dekomunizace není proces časově omezený, nelze tvrdit, že až skončí platnost lustračního zákona, budeme s komunisty vyrovnáni. Také je důležité vědět, že očistu společnosti nelze provést jednoduchým řezem. Na zákaz KSČM je pozdě a ani petice typu „Zrušme komunisty“ nezaručí „zrušení“ komunismu přežívajícího v našich myslích. Něco zcela jiného je „zúžení manévrovacího prostoru“ pro veškeré politické extrémisty včetně komunistů. Nynější trestní zákoník zakazuje propagaci genocidy a zločinů proti lidskosti, které komunisti spáchali. Státním zástupcům nic nebrání v tom, aby stíhali kohokoli, kdo podobná hnutí propaguje. Existence KSČM jim v tom nesmí překážet. Je více než zřejmé, že dekomunizace je úkol, který se sice neobejde bez podpory politiků, ale zároveň očividně mnohonásobně převyšuje jejich síly a schopnosti. Jsme svědky politiků, kteří vymýšlejí důvody, proč je současný stav, kdy ve sněmovně zasedají desítky komunistických poslanců, „výhodný“, „nejlepší možný“, „nevyhnutelný“ a podobně. Také nesmíme opomenout úlohu sdělovacích prostředků. Mediální ostrakizace komunistů ztrácí smysl, obzvláště pokud není stoprocentní. Komunisté se nevzdali lži a polopravd. Úkolem novináře by mělo být je vyvracet a podráždat, což je náročná a zdlouhavá práce. Čeští komunisté trpí dokonce pocitem, že je novináři bojkotují.

Vyrovnání se s komunismem může být o to těžší, když nevíme, s jakým obdobím komunismu se vlastně máme vyrovnat. S vykonstruovanými procesy padesátých let nebo s uvolněnými

poměry let šedesátých? Je jistě neodčinitelnou chybou, že se v Československu bezprostředně po revoluci neodehrály žádné „Norimberské procesy“, nikdo neprohlásil komunisty za veřejné zločince. Děkan FF UK Jiří Stehlík napsal: „Vzhledem k tomu, že historická paměť jedince logicky milosrdně maže především negativa – většinová vzpomínka na komunismus se mnohem více podobá barvotisku seriálu Vyprávěj nežli Zdivočelé zemi. Objektivně proto nejsme schopni se s komunismem vyrovnat.“ Naše generace navíc zcela přirozeně zpochybňuje černobílé vidění komunistické diktatury, jelikož s ní nemá bezprostřední zkušenost. Jistěže, komunistická diktatura černobílá nebyla, ale nezapomínejme, kolik lidí přivedla na popraviště, kolik lidí muselo opustit svou vlast jen kvůli odlišnému názoru nebo kolika chytrým a nadaným lidem bylo upřeno právo na kvalitní vzdělání. Braňme se bagatelizaci skutečných zločinců. Zamysleme-li se nad vinou konkrétních osob, docela ji vystihuje citát Petra Pitharta, člena KSČ v letech 1960–1968, a sice: „Bylo nás moc, co jsme v tom jeli – někdo dříve a někdo později.“ Pro naši generaci je velice snadné odsoudit každého, kdo byl v komunistické partaji, ale máme na něco takového vůbec právo? Myslím si, že máme. Ano, soudit dobu, kterou jsme sami nezažili, je jistě obtížný úkol. Snažím se chápat rozčarování z druhé světové války i pochopit nadšení prostých lidí z úchvatné marxistické ideje, ale nejpozději v padesátých letech už člověku, který měl otevřené oči, muselo být jasné, o co jde. Chápu, že chybovat je lidské, ale člověk, který není schopen otevřené sebereflexe, by dle mého neměl žádat o veřejnou funkci. Snad ze mě mluví naivita mládí, když se domnívám, že politik by měl mít neochvějný charakter a starat se především o blaho lidu, a ne o své blaho. Proto bych už jen z principu nevolila kupříkladu Andreje Babiše, který se ke své komunistické minulosti vyjádřil tak, že ke vstupu do strany ho donutila matka a chtěl mít dobrou práci. To pro mě opravdu nejsou záruky morálky.

Jakožto člověk, který se narodil v demokracii již do počínajících časů hypermoderní doby, samozřejmě vidím problémy, se kterými se potýká naše společnost. Uctívání přítomnosti, které se prosazuje se stále větší naléhavostí, neodionýská kultura, trh rozšiřující svůj „diktátorský režim“ krátkých časových lhůt. Zásadním tématem veřejné diskuze se stala starost o budoucnost naší planety a obava z ekologických katastrof. Naše doba se diametrálně liší od doby mých prarodičů či rodičů. Nicméně stále ve mně žije hrdost, když si prohlížím autentické záběry ze sametové revoluce, pořázené mými rodiči. I to je jeden z důvodů, proč si jich vážím. A myslím, že můj názor by byl stejný i za časů tuhé totality. Jistě, studovat bych asi nemohla, cestovat také ne, ale k čemu je nekvalitní studium a k čemu jsou cesty do zahraničí vykoupené lži? Je třeba si uvědomovat, že komunismus zdevastoval naši zemi a naši důvěru ve vlast, ovšem jak psal už Egon Bondy ve svých nesmrtelných verších, „*všechno bude, dříve či později, člověka nikdo nezastaví*“. Dvacáté století přineslo spoustu ran a poklesků, ze kterých se budeme léčit ještě dlouho. Nezapomínejme i na druhou stranu mince. Na Jana Palacha, na Chartu, na Dagmar Burešovou... Bez komunismu bychom přišli o hodně hrdinů, kteří také utvářejí naše národní povědomí. Zajímejme se o svět okolo sebe a nepřestávejme bojovat za svobodu názoru, menšin... Jen na nás záleží, v jakém světě budeme žít.